

Forçats a fugir

CARLES SANTACANA

Exilis

Enric Pujol i Felip Solé
Angle Editorial
276 pàgines. 27,90 euros

Sobta, a hores d'ara, que l'exili, amb una importància històrica innegable i un potencial èpic tan notable, segueixi sent una matèria relativament poc explicada al nostre país. Certament que es van publicant alguns llibres, que recentment s'ha inaugurat un museu a La Jonquera i que s'han fet algunes exposicions interessants, com la que fa un parell d'anys es va presentar al CCCB sota el títol *Literatures de l'exili*, per exemple. Tanmateix, el coneixement públic del que va significar l'exili de 1939 és encara escàs. I això en un país on el fenomen de l'exili tenia ja molts precedents, sobretot al llarg del segle XIX.

En aquest sentit és benvingut *Exilis*, que a més té el seu origen en una sèrie de TV3, de manera que televisió i llibre es complementen a l'hora de difondre aquesta temàtica. I per això mateix el llibre és una obra a quatre mans entre l'expert en audiovisuals Felip Solé i l'historiador Enric Pujol. El llibre que presentem és, sobretot, una obra de divulgació adreçada al gran públic. Divulgació acurada, amb un important aparell documental i fotogràfic, que vol presentar al

lector una visió general del que va significar l'exili, però sobretot de com va ser viscut pels seus protagonistes. I aquest és l'element diferencial que aporta aquesta obra. Naturalment que s'hi inclouen els passatges més coneguts: des del president Companys vagant per França fins a ser detingut, o la polèmica elecció de Josep Tarradellas a Mèxic, el 1954; els jocs florals a l'exili, el paper dels catalans, la diàspora de 1939 i els camps de concentració, o figures especialment destacades com Pau Casals.

Però el més remarcable és el tractament que es fa de la vida quotidiana dels exiliats, i no només d'aquells que són més coneguts i tenien una rellevància social i política, sinó d'un ampli estol de personatges molt més anònims, que ens descobreixen els patiments, els neguits, les frustracions, fruit de la seva condició d'exiliats. Mentre, havien de fer front a una vida que continua, on neixen fills, hi ha casaments i divorcis, cal adaptar-se a les societats d'acollida. Tot plegat, mentre sobre la vida personal i familiar hi plana sempre el gran interrogant: tornarem a Catalunya? Serà el proper Nadal?

Els més de setanta testimonis que salpebren el relat ens expliquen com es vivia als camps de concentració prop de la frontera francesa —un d'ells diu: “allò va ser la invasió de les

puces” — o com poc després van fugir dels nazis, les contradiccions polítiques i la recerca dels amics o la família, la manca de notícies sobre els que han quedat a l'interior i la dispersió dels refugiats. I també les característiques de la vida en comunitats més estables, com la que s'establí a Mèxic, on algú arriba a afirmar que “era com si visqués a la plaça de Catalunya”, pel grau d'endogàmia dels exiliats. Una endogàmia en què es creava una idealització del país que havien hagut d'abandonar, que difícilment resistia el contrast amb la realitat, com manifestaven els més joves quan tenien oportunitat de conèixer el país “explicat” pels pares, amb expressions com: “això és el que el meu pare diu que és tan bonic? Mare de Déu!”. Molt diferent va ser l'èxode forçat de les noves generacions que van haver de fugir per salvar-se de la repressió franquista dels anys 60 i 70, que el llibre té l'encert d'incloure.

La lectura d'*Exilis*, i especialment dels seus testimonis, contribueix a copsar de manera molt directa les circumstàncies més humanes de l'exili, sense concessions a l'anecdòtic, sinó perfectament enquadrades en el significat plenament polític del fenomen. Un llibre amè, que inclou reproduccions facsímils d'alguns documents, que introdueix els lectors interessats en un món dur però imprescindible.

Refugiats republicans travessen la frontera camí cap a França durant la Guerra Civil espanyola. / KEYSTONE

Una fantasma molt corpòria

FRANCESC FOGUET i BOREU

Una fantasma com n'hi ha poques

Màrius Torres
Ajuntament de Lleida i Aula
Màrius Torres
72 pàgines. 10 euros

Poc abans d'ingressar al sanatori antituberculós de Puig d'Olena, Màrius Torres va enllestir, el 1935, una peça teatral intitolada *Una fantasma com n'hi ha poques*. Es tracta d'una petita perla —fins ara inèdita— que ens ofereix un vessant jocós, limítrof de l'*opus* de l'excel·lent poeta lleidatà. Concebuda com una “farsa en tres actes”, aquesta obreta no deixa de ser una comèdia amable, sentimental i irònica que mostra algunes de les constants de la poesia i de la vida de Torres: la seva passió per la música i el distanciament irònic respecte a l'esperitisme que li venia de tradició familiar.

Una fantasma com n'hi ha poques se situa en un castell goticitzant, aïllat, prop de Canterbury, on van a parar una parella de lladres de frac, August i Diana, fugint de la persecució de la policia. El propietari del castell, lord Frederic, un noble reumàtic i

cec, viu als llimbs, consagrat al culte a la seva dona Elissa, morta vint-i-cinc anys enrere. En un joc teatral d'ocultacions, alternances i equívocs, August i Diana intenten d'estafar el nostàlgic lord fent veure que Elissa vaga pel castell i, mercès a les facultats psíquiques d'un mèdiom, es materialitza en el món dels vius. L'objectiu és aconseguir, sense violència, l'ostentós collar de perles que llueix Elissa en el gran retrat que presideix el vestíbul on té lloc tota l'acció de l'obra.

La refinada comèdia de Torres combina amb ironia subtil les disputes sentimentals de la parella de lladres de frac amb les fugides liricosimbolistes de l'entendridor lord Frederic. Els contrastos en la percepció de la realitat activen els mecanismes *farsescs*. Així, la idealització que el vell noble fa de la seva dona és molt diferent de l'opinió que n'exposen la parella de lladres de joies. La “visió” que té lord Frederic de l'espectre corpori d'Elissa topa amb el comportament facciós dels dos intrusos. I, al capdavant, l'amor platònic del vellard es troba als antípodes de la relació tibant i pragmàtica d'August i Diana. El desenllaç de la trama s'explica, sobretot,

pel canvi d'actitud de Diana, que passa de la insensibilitat a la compassió i al replantejament del seu *ofici*. August és el prototipus de l'home d'idees genials, fred i calculador, disposat a tot per aconseguir el seu disseny. Diana, en canvi, sent una progressiva simpatia i admiració pel vell lord, s'emociona de debò en veure'l tan lliurat a l'engany i, en una reacció “heroica”, evita que August se surti amb la seva.

Resolta amb divertides pinzellades de metateatralitat, l'obra entronca amb la modernitat escènica que introdueixen dramaturgs com Josep M. Mil·làs-Raurell, Carme Montoriol o Joan Oliver i reflecteix, tal com assenyala en el preàmbul Miquel M. Gibert —que ha tingut cura de l'edició—, tant l'influx de la literatura fantàstica (Stevenson, Verne, Wells, Stoker, James) com la paròdia dels arguments —i el to— de les comèdies cinematogràfiques nord-americanes dels anys trenta, en especial de *Trouble in Paradise* (1932), d'Ernst Lubitsch. Més secundàriament, fa pensar també, salvant totes les distàncies, en *Intermezzo* (1933), de Jean Giraudoux, i el teatre elegant i cosmopolita d'intregrerres d'un Ferenc Molnár.

ELS VOSTRES CLÀSSICS

Happy birthday to you

JORDI LLOVET

Tal dia com avui de l'any 1812, és a dir, un 7 de febrer, naixia a prop de Portsmouth l'escriptor anglès Charles Dickens. Si hagués viscut molts anys, avui en faria 196: més vivien al temps de la Bíblia, i ningú no ho troba estrany! I és un fet que l'escriptor celebra aniversari: vet aquí l'edat invariable dels que anomenem, i ho fem sense equivocar-nos, immortals. Que un diari de Barcelona hagi promogut una enquesta tirant a extravagant sobre els cinc llibres que un s'emportaria a la famosa illa deserta en què mai ningú ha anat a parar amb un llibre a sota el braç, i que en aquesta llista tan substancial hi hagin aparegut diverses vegades les ensopides *Metamorfosis*, d'Ovidi —que és com la Madame Tussaud de les lletres de Roma— i ni una sola novel·la qualsevol de Dickens (*Casa desolada*, posem per cas, una obra mestra, si no us agrada la que molta gent considera gairebé tan gran com el *Quijote*, és a dir, *Els papers pòstums del club Pickwick*), que això hagi estat d'aquesta manera i no d'una altra, només vol dir que la gent té tirada a voler demostrar que valora els clàssics i els llibres considerats “importants” sense que això demostrí, al mateix temps, que els ha llegits.

Total: que no vam escriure l'article sobre Dickens que fem cada any abans de l'estiu —al cap i a la fi era una bella tradició—, i vet aquí que una neboda de l'amic Eustaqui Barjau, germanista, va advertir-nos perplexa, tot passant pel carrer del Consell de Cent, que el deute estava pendent. Encara hi som a temps, avui que és el seu aniversari. Dickens va començar a escriure el seu primer llibre quan només tenia 24 anys. S'havia fet relativament famós amb els contes aplegats amb el nom *Sketches by Boz*, s'havia casat amb Catherine Hogarth l'any 1836, i aquella mateixa anyada, a proposta d'un redactor de l'*Evening Chronicle*, treia el mes d'abril la primera entrega dels seus *Pickwick Papers*. L'èxit va ser escàs: de la revista se'n van vendre cap a 400 exemplars. L'autor estava encotillat per un procediment habitual a l'època, que consistia a obligar els escriptors a redactar una entrega de qualsevol novel·la a partir del dibuix que li presentés el di-

buint *obligato*: en aquest cas el senyor Seymour, que, al seu torn, se sotmetia a la idea editorial que la novel·la parlaria de les aventures d'una colla escassa de ciutadans de Londres que es dediquen —cosa que era novetat prestigiosa en aquell temps— a practicar els esports més diversos, sempre amb mala traça i pitjor sort.

Dickens no s'hi va avenir mai, amb aquest costum; i, tot i que el primer dibuix de Seymour presenta, en primer terme, una canya i els estris corresponents d'anar a pescar, els membres del club que porta el nom del senyor Pickwick, grassonet i gentil, no van anar-hi mai: ni en aquest primer capítol, ni en tot el llibre. Seymour es va enfadar; el director de la revista va enfurismar-se; Dickens es va enrabiar i va fer valer els seus drets. Per a sort seva, Seymour es va morir al cap d'unes quantes entregues; i el dibuixant que el va substituir, el famós H.K. Browne, dit “Phiz”, pensant que si tenia raons amb l'escriptor podia perdre la feina, i potser la vida i tot, va plegar-se a les pretensions de Dickens. Primer hi hauria el text, i després la il·lustració corresponent. I així va fer-se tota la novel·la, de lliurament en lliurament, a cavall de 1836 i 37: un dels llibres més gloriosos, benhumorats, amables i caritatius que hagi donat la literatura universal els últims dos-cents anys.

Ja he dit que, al començament, se'n venien a la vora de 400 exemplars. Doncs bé: un bon dia Dickens es va inventar el personatge (i l'idiòlecte; d'altra banda intraduïble) de Sam Weller, criat de Pickwick, i allò va desembocar en un dels èxits més extraordinaris i sobtats mai vistos en l'activitat literària d'Anglaterra. A partir de la quarta entrega (capítol X del llibre tal com sempre s'ha editat), les vendes van pujar fins a 40.000: cent vegades més, si no em fallen les matemàtiques. Tothom va enamorar-se de Sam, criat lleial com no se'n trobaven des de les deixies del feudalisme; tothom va fer-se amic de l'home grassonet i dels seus tres companys de lleure: Tupman, Snodgrass i Winkle; tothom va riure a cor què vols amb la malastrugança de la colla.

Han passat molts anys. Però tota Anglaterra i tots els països de llengua anglesa, i amb ells tots els que han tingut la sort de comptar amb una bella traducció d'aquesta novel·la (encara que no estigui ajustada literalment), com Catalunya, tenen avui, com no tenien abans de 1837, un llibre de debò adequat per passar una bella estona: a casa, i en una illa deserta en el pitjor dels casos. Per molts anys!

“Pickwick, de Dickens,
és un dels llibres
més cordials que
ha donat la literatura
universal”